

Un país, miles de religions

La immigració ha canviat el mapa religiós del país. El catolicisme encara és majoritari, però no únic, i cada dia notem més aquesta diversitat. Així com s'ha assumit el debat de la multiculturalitat, ara cal afrontar el de la multireligiositat. Pel camí cauran tòpics com la representativitat dels líders religiosos o la tendència a adscriure la mateixa fe a tots els que vénen d'un país concret.

Som europeus. Definitivament. No tenim bandera a Brussel·les, ni el català reconegut oficialment, però la foto fixa actual del que són els europeus, la complim, com a mínim pel que fa a la composició de la societat: estem a tres dècimes de la mitjana europea d'estrangers amb permís de residència, que és el 5% de la població.

A les Illes o a les comarques de Barcelona la xifra supera el 7%, i a les d'Alacant gairebé arriba al 6%. Fins i tot a les comarques amb menys percentatge d'immigrants amb permís de residència, com les de la demarcació de València, en el 2002 hi va haver un increment del 54,1%. I cal recordar que en totes aquestes dades (del Ministeri espanyol de l'Interior, el que té competències per recollir-ho) només es compten els qui tenen papers. Per tant, les xifres reals sempre són més altes. Un cas a banda és Catalunya Nord, que té una presència d'immigrants més antiga que la resta del país.

L'increment de la immigració ha estat notable en la darrera dècada i sobretot en els darrers tres anys. I un dels àmbits que s'ha vist redefinit per aquestes onades d'immigrants ha estat el mapa religiós, que ha passat de ser ocupat gairebé en exclusiva pel catolicisme a deixar espai a múltiples creences. L'islam és el cas més cridaner, però també han rebut l'impacte altres cultes presents de fa temps en la nostra societat, com el protestantisme o esglésies evangèliques, l'Església ortodoxa, el judaisme, i altres de més recents com el budisme, l'hinduisme o la fe baha'i. De fet, la mateixa Església catòlica

ha vist com havia d'adaptar-se a la nova realitat.

Lògicament, a mesura que les onades d'immigrants es consoliden en la societat que els rep, també es fan més visibles l'estètica, els costums, les actituds socials i, evidentment, les seves creences (els que les tenen i els que les recuperen). Oratoris islàmics, esglésies ortodoxes, misses catòliques en tagalo (la llengua dels filipins), celebracions evangèliques en anglès per a nigerians o en xinès per a xinesos, hindús que volen construir un temple a Barcelona... han tret a la llum l'existència de múltiples creences arreu del país. Però l'actitud general és defugir el debat, o bé reaccionar-hi amb actituds xenòfobes. Com diu l'estudiós de la immigració Rafael Crespo, "tenim assumida la multiculturalitat, i ara cal fer-ho amb la multireligiositat". I recorda que cal tenir-ho en compte si parlem d'immigració, ja que "en tot procés de desplaçament humà la religió té una funció de trobada, de religar, d'ajut".

Val a dir que en aquest tema hi ha moltes dificultats afegides. D'una banda l'espiritualitat ací, independentment dels anys que fa que s'hi visqui, és una tria individual no vinculada indefectiblement al color de la pell, la llengua o el vestit. Per tant és difícil saber quants practicants hi ha de cada religió i de quina intensitat és la seva fe. La primera a detectar el problema va ser la regidora d'ERC -Els Verds de l'Ajuntament de Barcelona, Roser Veciana, que l'any 1999 va impulsar un informe sobre els equipaments i entitats registrades vinculades a les diverses fes que hi havia a la ciutat (inclosa la catòlica) a finals de 1999. L'informe, que

JORDI PLYV

La immigració ha fet que molts llocs de culte de diverses creences vegin augmentada considerablement la concurrència. En les esglésies catòliques, però també en els oratoris islàmics, les esglésies evangèliques o ortodoxes, entre altres.

va comptar 1.287 equipaments i entitats, el van fer Joan Gómez i Joan Hernández, del grup Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR), de la UAB, dirigit per Joan Estruch. La continuïtat d'aquesta iniciativa va ser la creació del Servei Interreligiós de Barcelona i una oficina oberta al públic poc abans de les darreres eleccions municipals, a la perifèria de la ciutat i amb mitjans precaris encara avui.

Comptant religions. L'exemple de l'estudi, però, va ser seguit per la Generalitat de Catalunya, que l'any 2000, a través de la secretaria d'Afers Religiosos, va agafar el mateix equip de recerca dirigit per Estruch per a fer un estudi d'abast principatí i de tots els equipaments i entitats vinculades a les religions, excepte la catòlica. L'estudi, que està previst que es publiqui a l'estiu del 2004, mostra, com diuen fonts de la secretaria, "que la plurireligiositat s'ha consolidat a Cata-

lunya i no es pot tenir en compte només l'Església catòlica". Un altre dels elements que posa de manifest l'estudi és que si bé l'augment de musulmans és el més visible, el creixement dels evangèlics és més important.

Tant la secretaria com els diversos estudiosos del tema migratori i religions consultats per aquesta revista, tothom coincideix a dir que no hi ha un únic patró pel que fa a l'actitud espiritual d'una persona que ve de fora. Hi ha qui al seu país d'origen era molt religiós i aquí ho deixa de ser, hi ha qui tant al seu país d'origen com al d'acollida es manté practicant, hi ha qui no era religiós o només ho era sociològicament i ací continua igual, o bé redescobreix la religió com una forma de recuperar la identitat. Un altre dels tòpics que s'apressen a desmentir des de la secretaria és que qui ve d'un país on hi ha una religió majoritària és d'aquella religió. No és cert. De la Xina generalment

no vénen confucians o budistes, sinó evangèlics; i de Nigèria vénen evangèlics i musulmans; i de l'actual Pakistan a més de musulmans també vénen sikhs.

Més tòpics que cal desmuntar: les religions no sempre aglutinen tots els creients vinguin d'on vinguin; hi ha qui s'integra en llocs on els passaports són diversos i qui busca lligar la fe amb el país d'origen. El paper de la religió en els immigrants, però, va molt més enllà del consol espiritual. Els llocs de culte esdevenen en molts casos espais de trobada per a crear xarxes de tot tipus, llocs on trobar una feina o un habitatge, resoldre una qüestió legal, o senzillament obtenir una mica d'informació del país d'origen i parlar-ne.

De tot això també se'n dedueix (i ho corroboren tant fonts de la secretaria d'Afers Religiosos com estudiosos de la immigració) que els líders religiosos no són representatius de les comunitats res-

A dalt i a baix, dues imatges de l'oratori musulmà que hi ha al carrer dels Tallers, al centre de Barcelona. En aquests espais no sols s'hi resa, també tenen una funció molt important per als immigrants com a espai de relació i ajut.

JORDI PLAY

pectives, ni dels creients ni dels immigrants del país que sigui. El cas dels imams és un dels més evidents, precisament perquè han estat els més citats pels mitjans de comunicació com a representatius de la comunitat musulmana, sobretot els més extremistes. El secretari de l'Associació UNESCO pel diàleg interreligiós, Francesc Torradeflot, assegura que "és un error agafar l'imam i fer-lo representant de tots els musulmans". També és d'aquesta opinió el metge i historiadore palestí establert a Catalunya Sa-

lah Jamal: "El gran error de les institucions és parlar només amb els imams, cosa que els reforça com a únics interlocutors. Però l'imam només dirigeix l'oració, i per a fer-ho no necessita saber català ni està arrelat aquí, però si diu qualsevol bajanada de segur que sortirà als diaris."

També el mateix portaveu del Consell Islàmic i Cultural de Catalunya, Mohamed Halhoul, coincideix a reconèixer que els imams no són representatius de tots els musulmans. Jamal, però, va més

enllà: "Moltes ambaixades financen els imams per controlar els musulmans, ja que si no van a la mesquita aniran a un sindicat, i tard o d'hora un sindicat és més perillós que un imam per als països d'aquestes ambaixades."

Torradeflot atribueix aquesta confusió a la representativitat dels imams a voler aplicar paràmetres catòlics a una religió "en què és connatural no tenir una autoritat única".

De tota manera l'islam a Europa, i no és una excepció el nostre país, ha anat adaptant-se a les necessitats de les administracions, que reclamen un únic interlocutor. Així, doncs, s'han anat creant federacions i consells, amb funcions bàsicament de coordinació, però la diversitat encara és gran. Al nostre país hi ha més de 150 oratoris, alguns dels quals tenen representació en la Federación Española de Entidades Religiosas Islámicas (FEERI), en la Unión de Comunidades Islámicas de España (UCIDE), així com en el Centre Islàmic Europeu (amb seu a Frankfurt). Des de l'any 2000 també hi ha en funcionament el Consell Islàmic i Cultural de Catalunya, que dels 135-140 oratoris del Principat n'aplega entre 35 i 40, bàsicament d'audiència i imams marroquins. Mentresant, el gruix dels creients pakistanesos, per exemple, s'apleguen en altres associacions. En la secretaria d'Afers Religiosos són conscients que no poden atorgar la representativitat única a cap imam, però de moment, han signat un acord amb el Consell Islàmic perquè a canvi de suport econòmic i classes de cultura i llengua, entre altres, els seus imams es comprometin a arrelar-se més al país i intentin aplegar altres realitats musulmanes, més enllà de la marroquina.

Aquests moviments organitzatius denoten l'impacte que els ha produït l'augment de la immigració. Per Halhoul en alguns casos "quan arriba aquí l'immigrant no expressa la seva religiositat, però un cop s'estableixen més, aleshores inicien la recerca de la identitat". Per Rafael Crespo els oratoris i les mesquites són "espais d'acollida, de fer contactes, i a més hi ha gent que troba en la religió el suport psicològic per superar el trauma de la immigració". Es pot pensar que aleshores aquests centres tenen una fun-

ció aïllant de la resta de la societat, cosa que contradiu el professor de religions Alain Blomart: "Les mesquites poden tenir un efecte reconfortant, tranquil·litzador i integrador, ja que no sols s'hi va a resar, té una funció social i cultural." Per exemple per a dur els fills i que aprenguin l'àrab, l'idioma de l'islam. Uns fills que en molts casos, com diu Fathia Banhammou, de la Fundació Jaume Bofill, "s'han relaxat en les pràctiques, i de fet algunes ni les coneixen o no saben llegir l'àrab". Benhammou cita Jordi Moreras, encarregat de l'àmbit musulmà en la secretaria d'Afers Religiosos, que diu que la mesquita com a espai social per als joves desapareix.

L'islam que en sortirà de tota aquesta situació probablement ja no serà com al país d'origen. En aquest sentit l'antropòleg Alberto López, en un congrés organitzat recentment per l'Institut Europeu de la Mediterrània (recollit en el volum *Gestionar la diversitat*), explicava que entre les comunitats musulmanes que s'estan acomodant al camp religiós europeu assisteixen a una "tendència a adoptar una dimensió purament religiosa de l'islam que s'allunya del caràcter etnocultural" que pot tenir la religió als seus països d'origen, "i s'aproxima al tipus d'experiència religiosa dominant a Occident. Això és una mica paradoxal, si tenim en compte les proclames alarmistes que proliferen als països d'acollida". La causa d'això, segons López, és la disminució progressiva de la influència normativa de l'islam sobre la comunitat a Europa, l'absència d'autoritats religioses reconegudes i prestigiades, les dificultats per donar visibilitat a les mesquites o la presentació cada cop més gran de la fe entre els creients en termes d'elecció individual.

L'emergència evangèlica. Un dels cultes que més ha notat la immigració han estat les esglésies evangèliques o protestants, implantades al nostre país des de 1870. Sud-americans, subsaharians, xinesos, filipins, coreans, europeus de l'Est i de l'oest, han inflat la concurrència a les esglésies evangèliques i n'han augmentat la diversitat. Per a la sociòloga Maria del Mar Griera, especialista en el protestantisme a l'ISR, "durant

A dalt, imatge d'una església evangèlica en el moment de repartir menjar. A sota, dos moments d'una celebració a l'Església de la Col·lita Global de l'Esperit Sant, situada al barri de Sants de Barcelona. Aquestes esglésies de ritu pentecostal formades bàsicament per feligresos de països subsaharians acostumen a fer la litúrgia en anglès i una mica en castellà.

JORDI PLAY

els anys 80 ixen a la llum les organitzacions religioses evangèliques, que ja existien però en clandestinitat, i és als 90 que creixen amb la immigració". L'òrgan que coordina la major part d'aquestes esglésies és la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya (FEREDE),

si bé al País Valencià aquesta federació la representa el Consell Evangèlic de València (CEV), i al Principat el Consell Evangèlic de Catalunya (CEC). Fora d'aquests organismes queden les esglésies evangèliques estrangeres, com les coreanes (n'hi ha quatre a Barcelona) o

Hi ha una part molt important d'immigrants xinesos que no practiquen un culte confucianista, taoista o budista, sinó evangèlic. Aquestes dues imatges són de l'església presbiteriana del carrer d'Aragó de Barcelona, en què els diumenges a la tarda la celebració es fa en xinès.

les africanes (atorze al Principat, una a València, dues a Alacant i una a Palma), de ritu pentecostal. En aquestes darreres el culte s'acostuma a celebrar en anglès i aplega nigerians, congolesos, liberians, ghanesos i de Sierra Leone. Per Francesc Montano, pastor vinculat al Consell Evangèlic de Catalunya, "el fenomen de l'agrupació per afinitats i llengua és generalitzat, tot i que també hi ha un percentatge important de gent que vol integrar-se". Montano explica que en els tres darrers anys, i fruit de la immigració "l'assistència a les esglésies s'ha doblat i triplicat, com passa a l'església baptista de l'Escala o l'església baptista del Turó de la Peira, o també l'església metodista del carrer Orient, de l'Hospitalet, on la majoria de gent són sud-americans". Montano també explica que el cas dels romanesos és espectacular, ja que se'n troben en totes les esglésies evangèliques, i fins i tot han creat una església de Déu (pentecostal) específicament per a la comunitat a Castelldefels (Garraf).

La gran majoria d'esglésies evangèliques es concentren al Principat, on n'hi ha 350, 100 de les quals pertanyen al CEC. Cal tenir en compte, a més, que moltes esglésies comparteixen els llocs de culte amb diverses comunitats; així, per exemple, a l'església presbiteriana del carrer Aragó de Barcelona al diu-

menge al matí hi acudeix gent diversa, i a la tarda és bàsicament per a xinesos. Vinculades a aquesta religió, també al Principat, hi ha 154 entitats de servei (ONG, llibreries o associacions que reparteixen la Bíblia), 57 de les quals pertanyen al CEC.

Maria del Mar Griera explica que també en el cas dels evangèlics els llocs de culte funcionen com "una xarxa social inescapable", i afegeix: "A diferència d'altres països, aquí no hi ha barris definits per la procedència, i per això les esglésies es converteixen en centre d'aglutinació." En aquest sentit també s'expressa Jomah, pastor pentecostal de l'Església de la Collita Global de l'Esperit Sant, situada al barri de Sants de Barcelona. Jomah, que fa el culte en anglès i una mica de castellà, explica que el paper de Déu per a l'immigrant "té una doble funció, de pare espiritual i de pare físic que no és amb nosaltres". La seva església es va crear fa tres anys, funciona de manera independent i tot just fa un any va participar en la creació de l'Associació Internacional de Pastors a Espanya, formada només per africans. Per Griera són esglésies que s'adapten molt bé al fet migratori, ja que "són molt independents i tenen més facilitat per a crear-se sense la tutela de ningú. De fet el pastor és com un empresari".

Sacsejada ortodoxa. També l'Església ortodoxa ha viscut un canvi important amb la immigració. Des que es va crear la primera església ortodoxa del país (a Barcelona, fa trenta anys), que els seus fidels han fet una tasca molt important de traduir la litúrgia al català, però ara es troben que molts dels fidels que s'hi acosten són immigrants de l'Europa de l'Est. Per això en alguns casos es llegeixen les lletanies en català i la resposta és en eslau. Les dificultats en l'idioma, les característiques pròpies d'una església que acostuma a ser molt nacional i, en alguns casos, interessos personals, han fet que a més de l'Església Ortodoxa Espanyola (bàsicament centrada al Principat) hagin aparegut altres esglésies nacionals, com la búlgara, la romanesa o la russa. El vicepresident de l'Església Ortodoxa, Jaume Hereu, considera: "Tots els patriarcats volen tenir una sucursal aquí des que han vist que hi ha molts immigrants. No estan arrelades aquí sinó al país d'origen." Hereu contraposa aquests models als de les seves esglésies, en què en major o menor grau s'introdueix el català: "Nosaltres afavorim la integració, el poble de Déu viu en una terra concreta, per això aquí la litúrgia és en català, Déu hi parla en català." Hereu explica que el patriarcat del qual depenen és Sèrbia, i que no els han im-

A dalt, a l'esquerra, celebració ortodoxa, amb el vicepresident d'aquesta església, Jaume Hereu, a la dreta. A la foto del costat, el cor. A sota, dues imatges del temple que té a casa seva el portaveu de l'Associació Índia de Barcelona. Els hindús, bàsicament concentrats a Barcelona, demanen facilitats per fer un temple al centre de la ciutat, i posen com a exemple el cas de Londres, en què aquests edificis han esdevingut reclams turístics.

posat mai cap tipus de costum o idioma. A més de l'església a Barcelona, també tenen parròquia des de fa set anys a Benitatxell (Marina Alta), on la majoria dels fidels són russos, i des de fa cinc a Palma, on hi ha serbis, russos i mallorquins. La darrera comunitat creada, fa un any, va ser la de Navata (Alt Empordà), per atendre un nombrós grup de russos, i que aprofiten l'església catòlica de Sant Pere. També ara fa just un any l'Asociación Ortodoxa Rusa de Espana va posar la primera pedra d'una església pròpia a Altea, per a servir a la comunitat russa de la Marina Alta.

Els ortodoxos, els evangèlics i els musulmans, però, no són els únics que han vist modificada la quantitat de feligresos amb la immigració, com passa amb els jueus, budistes o els més recents hindús, sikhs i de fe baha'i. Per exemple, els sikhs fa deu anys no tenien cap temple

a Barcelona, i ara en tenen tres. O bé la comunitat hindú de Barcelona, que ha demanat repetides vegades que la ciutat afavoreixi la construcció d'un temple a la ciutat.

Fins i tot l'Església catòlica ha vist modificada la seva composició. Per exemple a les parròquies barcelonines del Carme i Sant Agustí es fan misses en tagalo, cosa que fa congregar filipins que vénen de Girona, Tarragona i fins i tot d'Andorra. També a València i Mallorca s'han organitzat en parròquies catòliques.

Tot plegat, com diu el mossèn Josep Maria Rierola, de la parròquia del Carme de Barcelona, "ens ha dut a una societat multireligiosa que no està reconeguda a nivell oficial". I en aquest sentit afegeix: "L'administració hauria de començar afavorint la dignitat dels llocs de culte com les mesquites i oratoris." Tor-

radeflot, però, duu el debat una mica més enllà i apunta els camins que s'obren amb l'eixida a la llum d'aquesta diversitat religiosa: "Hem de debatre a fons el model de laïcitat que volem, si triem una opció pluralista que permeti expressar la religió de cadascú en públic o bé optem pel laïcisme a ultrança, en què no es permet cap mostra pública de religiositat i tot queda a casa de cadascú." Torradeflot posa un exemple: "Quina acollida poden fer gent com SOS Racisme, que exclouen la religió?; això és viure en un altre món, perquè la religió forma part de la identitat profunda."

El debat comença a obrir-se i una bona oportunitat per a parlar-ne serà coincidint amb el Parlament de les Religions que es farà l'any que ve en ple Fòrum 2004.

Oriol Cortacans